

DÜŞÜNCE DÜNYASINDA TÜRKİZ

Ulusal Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi

Yıl/Year: 15 • Sayı/No: 2 • Ağustos/August 2024

ISSN: 1309-601X

100. YILINDA TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NİN EKONOMİ GÜVENLİĞİ

At 100th Anniversary, the Republic of Türkiye's Economic Security

Şerife AKINCI TOK

Öğr. Gör. Dr., Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi.

akincisrf@gmail.com

ORCID: 0000-0002-2505-1985

Makalenin Türü: Araştırma Makalesi

Gönderim Tarihi: 31.07.2024

Kabul Tarihi: 21.08.2024

DOI: 10.59281/turkiz.1525292

Kaynak göstermek için:

Akıncı Tok, Ş., (2024). 100. Yılında Türkiye Cumhuriyeti'nin Ekonomi Güvenliği.

Düşünce Dünyasında Türkiz, 15(2): 255-287.

İletişim / Contact

29 Ekim Caddesi 2654. Sokak No: 1 Gölbaşı-Ankara/Türkiye

Tel: +90 312 460 1779 • Faks: +90 312 460 1789

www.tasav.org • iletisim@tasav.org • turkiz.dergi@tasav.org

100. YILINDA TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NİN EKONOMİ GÜVENLİĞİ

*At 100th Anniversary, the Republic of Türkiye's Economic
Security*

Şerife AKINCI TOK

Öğr. Gör. Dr., Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi.
akincisrf@gmail.com
ORCID: 0000-0002-2505-1985

Özet

Ekonomi, devletin iç politikasını, insan faktörleri sistemini ve bir bütün olarak toplumun temelini oluşturan önemli bir alandır. Bu alanın bir tehlike ile karşı karşıya kalması, millî güvenliğin zarar görmesi anlamına gelmektedir. Bu nedenle de küreselleşen dünya ile birlikte ulus devletin ve güç ögesinin asli belirleyeni olarak ülkelerin sürdürülebilir ve dengeli bir ekonomik büyüme ile güvenli bir ekonomiye sahip olması kritik bir önem kazanmıştır. Ulusal ve küresel ekonomik risklerin belirlenmesi ve tehditler karşısında ekonominin güvende tutulması ulus devletin bekası için hayati bir gereksinimdir. Küreselleşme, diğer devletlere karşı sadece ekonomik kırılganlığa odaklanan geleneksel ekonomi güvenliği tanımını değiştirmiş ve devlet dışı aktörlerin sınır ötesi ağlarının ve yeni küresel ortamın ekonomik değişkenliğinin oluşturduğu riskler ışığında yeniden tanımlanmasına neden olmuştur. Bu bağlamda ekonomik küreselleşme ile istenmeyen ekonomik ve politik sonuçlar arasındaki ilişkinin belirlenmesi ve dikkatle değerlendirilmesi, ekonomik güvenliğe ilişkin yargıların ele alınması, küreselleşmenin getirdiği artan değişkenliğin ekonomik performansa etkilerinin tartışılması yerinde olacaktır. Buradan hareketle mevcut veriler doğrultusunda nitel araştırma

yöntemlerinden yararlanan bu makalede ekonomi güvenliği kavramsal çerçevesi, ulusal ekonomi güvenliğinin önemi, ekonomi güvenliğini etkileyen tehditler ve ekonomik riskler detaylı bir şekilde incelenmiş, değerlendirme yapılmış ve öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Ekonomi Güvenlik, Türkiye, Ekonomik Tehditler, PKK, FETÖ.

Abstract

The economy is an important area that constitutes the internal policy of the state, the system of human factors and the foundation of society as a whole. If this area is faced with a threat, it means that national security is damaged. Therefore, with the globalizing world, it has become critically important for countries to have a sustainable and balanced economic growth and a secure economy as the primary determinant of the nation state and the element of power. Identifying national and global economic risks and keeping the economy safe in the face of threats is a vital requirement for the survival of the nation state. Globalization has changed the traditional definition of economic security, which focused solely on economic vulnerability to other states, and has led to a redefinition in light of the risks posed by the cross-border networks of non-state actors and the economic volatility of the new global environment. In this context, it would be appropriate to identify and carefully assess the relationship between economic globalization and unintended economic and political consequences, to address judgments about economic security, and to weigh the effects of the increased volatility brought about by globalization on economic performance. In this article, which utilizes qualitative research methods in line with the available data, the conceptual framework of economic security, the importance of national economic security, threats and economic risks affecting economic security are examined in detail, evaluated and suggestions are presented.

Keywords: Economic Security, Türkiye, Economic Threats, PKK, FETÖ.

Giriş

Küreselleşme bir yandan dünyaya ekonomik refah getirirken diğer yandan ekonomik belirsizliği harekete geçirmiştir. Bu belirsizliğin boyutlarına dair hangi tehlikelerin ortaya çıkabileceği, bu tehlikelere karşı kimlerle ve hangi araçlar ile güvence sağlanabileceği hususunda akıllarda soru işaretleri oluşmaya başlamıştır. Bu soru işaretleri ise her geçen gün daha da artan uluslararası ekonomik ilişkilerde ekonomi güvenliğinin önemsenmesi gerektiği sonucuna ulaşılmasını sağlamıştır. Bu sonuç ise ekonomi güvenliğinin birçok ülke gündeminde en üst sıralarda yer almasını kolaylaştırmıştır. Ekonomi güvenliği, öznesi devletten, nesnesi de toplum, vatandaşlar, işletmeler, kurum ve kuruluşlardan oluşan güçlü bir kavramdır. Bu kavrama göre bir ülke ekonomi güvenliğini sağlayarak başta devletin olmak üzere vatandaşların, işletmelerin, kurum ve kuruluşların güvenliğini garantiye almaktadır. Dolayısıyla ulusal güvenliğin temelini oluşturan ekonomik güç, güvenlik evreninde hayati bir rol oynamaktadır. Ulusal güvenliği tehdit eden her türlü saldırı ile savaşılabilecek, her türlü saldırıya dayanabilecek ve çeşitli araçlar ile bu saldırıları püskürtebilecek bir ülke olabilmek için ekonomik açıdan güçlü olmak gerekmektedir. Güvenilir ve verimli ekonomik süreçlere karşı oluşabilecek her türlü tehdide karşı koyabilen, istikrarsızlaştırıcı etkileri azaltan ve ortadan kaldıracı olan, kendini geliştiren, ulusal çıkarların bağımsız bir şekilde uygulamasını sağlayan ve ülke ekonomisinde elverişli bir ortamı yaratacak yeteneklere sahip olan ekonomi, güçlü bir ekonomidir. Böylesine bir ekonomiye sahip olmanın yolu da ekonomi güvenliğinin sağlanmasından geçmektedir.

Farklı ülkelerin farklı roller oynadığı ve değişen düzeylerde ekonomik faaliyetlere katkıda bulunduğu karmaşık ve birbirine bağlı bu sistemde önemli bir yere sahip olan Türkiye ekonomisi için de ekonomi güvenliği büyük önem arz etmektedir. Bu kapsamda

100 yılını doldurmuş olan Türkiye Cumhuriyeti'nin ekonomi güvenliğinin irdelenmesi bu çalışmanın en büyük motivasyonudur. Bu çalışma, ekonomi güvenliğinin en geniş biçimiyle (kavramlara, yaklaşımlara ve stratejik hususlar) ele alınmasına, küresel ekonomik risklere ve jeoekonomik açıdan Türkiye'ye yönelik olası tehditlere karşı ışık tutulmasına ve Türkiye'de ekonomi güvenliğinin nasıl sağlanabileceğine odaklanmıştır.

1. Ekonomi Güvenliği 'nin Kavramsal Çerçevesi ve Ulusal Ekonomi Güvenliğinin Önemi

Ekonomi güvenliği hakkında hem teorik hem de pratik açıdan literatürde pek çok sayıda tanım bulunsa da bu kavramın kabul görmüş, üzerinde uzlaşa sağlanmış bir tanımının olduğunu söylemek çok zordur. Bu nedenle ekonomi güvenliği, farklı bakış açılarına göre çeşitli şekilde tanımlanabilen bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Ekonomik faaliyetler sınıf, firma ve ulusal ekonomilere özgü birçok ayrışmayı içinde barındıran bütüncül bir yaklaşım ile oluşur ve uluslararası ekonomi, ticaret, finans, üretim, iletişim ve ulaşım kalıpları ile sıkı sıkıya bağlıdır. Bu sebeple ekonomi güvenliği çelişkiler ve dengeler arasında salınan söz konusu iktisadi faaliyetleri özgün ve sıkı bir bağ ile birleştiren nitel ve nicel bir göreliliktir (Buzan, 1991). Ekonomi güvenliği, ekonomide kamunun fonksiyonunu idame ettirecek gelir kaynaklarına sahip olması, ödemeler dengesinin işlemesi, iç ve dış kamu borç servislerinin yapılabilmesi kamu finansmanının idame ettirilmesi, bankacılık sektörünün sistematik riskten uzak çalışması ve kaynak dağılımında adaletin sosyal hayatı tehdit etmeyecek seviyede gerçekleşmesi olarak tanımlanmaktadır (Aydın, 2009). Kahler için de ekonomi güvenliği, yarının güvenliğini şekillendiren ekonomik sürdürülebilirliğin en önemli yönünü oluşturmaktır. Bununla birlikte ekonomi güvenliği, kalıcı iktisadi çözümler, refah, zenginlik, ekonomik bağımsızlık gibi kavramlarla da yan yana yer almaktadır (Kahler, 2015).

İnsan özgürlüğü herkes için kritik bir önem arz etmektedir. Bu özgürlüğün kazanılması ve daima korunabilmesi için ise ekonomi güvenliği kritik önem taşımaktadır. Var olan belirsizlikleri azaltmak ve ekonomik refahı sürdürmek, ekonomi güvenliğinin temel amacıdır (Neu ve Wolf, 1994). Ekonomi güvenliğine dair literatürde yaygın olarak dört tanım ile karşılaşılmaktadır. Bunlar sırasıyla askerî, askerî-siyasi ve ekonomik açıdan düşünülerek ifade edilmiş tanımlardır. Askerî açıdan ekonomi güvenliği, bir ülkenin kendini askerî noktada savunabilmesi için gerekli ticaret ve yatırım ilişkileri oluşturması olarak ifade edilirken askerî-siyasi güvenlik açısından iktisadi yaptırımlar, boykot, ambargo, enerji arzının azaltılması gibi durumlara karşı ekonomik araçların savunma/saldırı gayesi ile kullanılabilmesi şeklinde ifade edilmiştir. Ekonomik güç açısından ekonomi güvenliği, rakiplerin güvenliğinin ekonomi ile zarar uğratılması olarak tanımlanmıştır. Son olarak ise ekonomi güvenliği, küresel ekonomik, sosyal ve ekolojik istikrarsızlık çerçevesinde ele alınmıştır (Rüma, 2019).

Matyškevič ve Černius, ekonomi güvenliğini ülkelerin sürekli değişen koşullarına yönelik iç ve dış tehditleri yansıtan karmaşık bir sosyo-ekonomik fikir olarak ifade etmiştir. Matyškevič ve Černius ekonomi güvenliğinin ilkelerini;

- Ekonomik kalkınma kapasitesi
- Sosyal güvenlik standartlarına göre yaşam standardı güvencesi
- Ulusal ve uluslararası ekonomi güvenliğinin entegrasyonu,
- Ekonomik uyuşmazlıkların zor kullanmadan yargılanması,

temel özelliklerini ise;

- Ülke ekonomisi bağımsız olmalıdır,
- Ülke ekonomisi istikrarlı ve dayanıklı olmalıdır,

- Sosyal kalkınmanın sosyo-ekonomik göstergelerinin olumlu bir dinamiği olmalıdır, şeklinde sıralamıştır.

Matyškevič ve Černius'a göre ekonomi güvenliđinin tanımları Şekil 1'de gösterilmektedir.

Şekil 1: Ekonomi Güvenliği Tanımları

Kaynak: Matyškevič ve Černius, 2019

Yukarıdaki şekilde de görülebileceği üzerine ekonomi güvenliği yalnızca ekonomik bir olgu değildir, dolayısıyla yalnızca ekonomi ile açıklanamaz. Ekonomi güvenliği, askerî, sosyal, kültür, çevre gibi tüm olgularla ilişki içerisindedir. Bunun yanında askerî güvenlik, çevre güvenliği, sosyal güvenlik gibi kavramlar da ekonomi güvenliğine bağlıdır, çünkü bu kavramların güvende kalmaları ekonomik duruma bağlıdır (Alkan, 2014).

Ekonomi güvenliği, tedarik (enerji ve gıda gibi), pazar erişim, finans ve kredi, teknoloji ve endüstriyel, sosyoekonomik paradigma,

sınır ötesi ve ittifak güvenliği gibi unsurlar için yardımcı bir faktörden ziyade tamamlayıcı bir parçadır. Bu nedenle de ekonomi güvenliğinin, koşullara göre tanımlanması daha doğru bir tanıma sahip olması açısından önemlidir. Refah, ekonomik bağımsızlık ve yeterli yaşam düzeyi gibi ekonomik faktörler ile eş anlamlı olan ekonomi güvenliği, bir ülkenin pazarları kontrol edebilmesi, teknolojik ve endüstriyel girişimlerde bulunabilmesi, doğal kaynaklarını çıkarıp, işleyebilmesi olarak ifade edilebilir. Tüm bunlar ülkenin ekonomik egemenliğinin derecesini tayin eder (Metevlev, 2014).

Ekonomi güvenliğine ilişkin tanımlar amaç, gelişmişlik düzeyi ve üretim/istikrar üçgeni içerisinde şekillenmektedir. Ekonomi güvenliğini amaç olarak tanımlayanlara göre devlet, ulusal güvenliğin öznesi konumunda yer almaktadır. Devlet, ekonomik güvenliğin sağlanması yolundaki tüm politikaları belirleme ve uygulama görevinin tek sahibidir. Ekonomi güvenliği, devlet eliyle sağlanacak ve ekonomik göstergeler gelişmişlik seviyesine doğal bir şekilde ulaşacaktır. Gelişmişlik düzeyi olarak tanımlayanlara göre ekonomi güvenliği, kendi doğal kaynaklarıyla, sanayi ve savunmasıyla küresel ekonomide varlık gösterebilecek ya da söz sahibi olacak ekonomik gücün sağlanmasıdır. Ekonomi güvenliğini üretim ve istikrar olarak tanımlayanlara göre ise üretim ve istikrarın sağlanması beraberinde ekonomik istikrar ve gelişmişliği getirecektir, bu da şüphesiz sağlam bir zeminde ekonomi güvenliğinin ortaya çıkmasını sağlayacaktır (Luciani, 2015). Hangi bakış açısına göre ifade edilirse edilsin ekonomi güvenliğinin özünde mikro düzeyde birey, makro düzeyde ise devlet için ekonomik geleceği teminat altına alma hedefi yatmaktadır. Makro düzeyde ekonomi güvenliği, ülke ekonomisinin iç ve dış istikrarsızlık yaratan durumlara karşı dengelenmesi olarak tanımlanmaktadır (Turgutoğlu, 2017). İstikrarlı ve öngörülebilir bir ekonominin işlemesi ve gelişmesi için ekonominin dengede ve güvenilir olması gerekmektedir. Makro düzeyde ekonomi

güvenliğinin sağlanması, mikro düzeyde de ekonomi güvenliğinin sağlanmasını temin edecektir.

Finansal krizler, siber saldırılar, terör ve terörün finansmanı, enerji arz güvenliği gibi problemler hem uluslararası hem de ulusal ekonomi güvenliğinin sağlanması için bir ön koşul şeklinde ortaya çıkmıştır. Çünkü küreselleşme, devletlerin hâkimiyet alanlarının, sistematik ve düzensiz bir şekilde olabilen tehdit ve saldırılara açık hâle gelmesine neden olmuştur. Ulusal ekonomiyi kilitleyerek çalışamaz noktaya getirme gücüne sahip olan bu problemler, devletleri ekonomi güvenliği hususuna odaklanmaya ve stratejiler oluşturmaya yöneltmiştir. Zira bir devletin ulusal çıkarlarını korumanın yolu ekonomi güvenliğinin sağlanmasından geçmektedir. Ekonomi güvenliğinin sağlanması, sürdürülebilir ekonomik kalkınmanın desteklenmesi, sosyal politikaların etkin bir şekilde uygulanması, rekabet gücünün korunması ve ekonomik kalkınmanın sağlanması anlamına gelmektedir (Jankovska vd., 2018).

Bir ülkenin rekabet gücünü, ekonomik büyüme ve kalkınma kabiliyetini ön plana çıkaran ekonomi güvenliği için ekonomik istikrar, kapasite, dışa açıklık gibi faktörler büyük önem arz etmektedir. Bu faktörleri ise ülke tüketiminin özelliği, enflasyon düzeyi, dış ticaret hadlerinin durumu, hukuki çerçeve, sağlık ve eğitim sistemi, finansal faaliyetleri, devlet bürokrasisinin yapısı gibi parametreler doğrudan veya dolaylı bir şekilde etkilemektedir (Aydın, 2008). Nihayetinde tüm bu faktörler, ekonomi güvenliğini etkilemektedir. Ulusal ekonomi güvenliği modeline göre devletin iktisadi hassasiyetlerine sebebiyet veren ileri düzeyde bir iktisadi açıklık, iktisadi şartlara karşı belirli bir kırılganlığa sebep olmakla birlikte ihracat yoğunluğu kadar ticari etkileşim çeşitliliğindeki eksiklik ile dar bir ihracat aralığı risk ve bağımlılık oluşturabilmektedir. Ekonomi güvenliği için ekonomi güvenliği açığı ve direnç kapasitesi büyük önem arz etmektedir. Ekonomi güvenliği açığı, açıklık derecesi, ihracat yoğunluğu ve stratejik ithalat bağımlılığından meydana gelirken, direnç kapasitesi

krizlerle mücadele (enflasyon oranı, işsizlik oranı, bütçe dengesi, kamu harcamaları ve dış borç gibi) ve şok önlemeden (piyasa etkinliği, kamu verimliliği, finansal istikrar ve sürdürülebilirlik gibi) meydana gelmektedir (Turgutoğlu, 2021).

Küreselleşme, malların hızla yayılmasını, sermaye hareketlerinin yüzlerce kat büyümesini, dış yatırımların artmasını, hizmet, bilim ve teknoloji ticaretinin gelişmesini, uluslararası turizmin ilerlemesini sağlamıştır. Bu gelişmeler, çok yönlü olarak gelişmiş ve entegre bir piyasa sisteminin doğmasına neden olmuştur. Tüm dünya ülkeleri ise doğrudan veya dolaylı olarak bu sisteme dâhil olmuştur. Küreselleşmenin nihai bir sonucu olarak da sisteme entegre olan tüm dünya ülkeleri birbirine bağlı ve bağımlı hâle gelmiştir. Her geçen gün daha da yükselen bu bağımlılık, ulusal ekonomi politikalarının etkinliğini azaltmış, ülkeler önemli sonuçlara neden olabilen bazı etkiler ile karşı karşıya kalmıştır. Bu etkiler iktisadi ilişkilerle birbirine bağlanan ülkeleri gelişmişlik düzeyine başka bir ifadeyle ekonomik gücüne ve içerisinde bulunduğu bölgesel şartlara bağlı olarak farklı şekillerde ve düzeylerde etkilemektedir.

Küreselleşme ve uluslararası ekonomi politiğin yaşadığı dönüşüm, iç ve dış tehditleri birbirinden ayıramaz bir duruma gelmiştir. Bu tehditler, doğal kaynak arzına bağımlılık, dünya ticaretinin dengesizliğinden kaynaklanan tehditler, finansal piyasalardaki spekülâtif hareketler, yüksek korumacılık, cari açık, enflasyon, işsizlik ve terör gibi faktörler olarak sıralanabilmektedir. Ekonomi güvenliği, ulusal güvenliğin önemli bir unsuru olarak görülmektedir (Ronis, 2011). Bu faktörlerde yaşanacak bir bozulma, ülke ekonomisini doğrudan etkileyecek, bu etkilenme ise ekonomi güvenliğini dolayısıyla ulusal güvenliği tehdit edecektir. Kamusal, bölgesel, sosyoekonomik ve bireysel(kişisel) çıkarlar olmak üzere dört farklı iktisadi çıkar söz konusudur. Bu çıkarlar, ekonomi güvenliği politikalarının oluşturulması aşamasında ülkeler için önem arz etmektedir. Ülkeler, içerden veya dışarıdan gelebilecek ekonomik tehditlerden korunmak için kalkınma

politikaları, reform ve ekonomi paketleri gibi politikalar sunmaktadır. Küreselleşmeyle birlikte hiçbir ülkenin kendini dış dünyadaki gelişmelerden dışlayamadığı günümüzde bu politikalar, ekonomi güvenliğinin ve ulusal güvenliğin sağlanmasında rol oynamaktadır (Metevlev, 2014; Turgutoğlu, 2021). Yukarıda farklı şekillerde ele alındığı üzere güvenliğin en önemli gündem maddesi, küreselleşmedir. Küreselleşme ve ekonomi güvenliği arasındaki ilişki küreselleşmiş piyasanın çalışması, ülkelerin ekonomi güvenliği ve küreselleşmenin hayat standartlarına etkisi şeklinde üç noktada birleşmektedir (Mesjasz, 2008).

Küreselleşme, ülkelere sınırları daha hızlı aşabilme gibi altın bir fırsat sunmuştur. Bu fırsat bölgeleri ve ülkeleri birbirine yakınlaştırmakla birlikte güçlü coğrafi bağlantılar kurulmasını sağlamıştır. Ancak küreselleşme bir yandan hâkimiyet alanların değişmesini hem ulusal hem de uluslararası gücün şekillendirilmesini ve yeni aktörlerin var olması için yeni ortamlar oluşmasına olanak sağlarken bir yandan da küresel ekonominin iktisadi krizlere ve derin durgunluklara daha yatkın bir hâle gelmesine neden olmuştur. Karşılıklı bağımlılığın artmasıyla ekonomilerdeki kırılganlık riskleri yükselmiştir. Küresel ekonomi, birbirine daha entegre ama daha istikrarsız hâle gelmiştir. Bu doğrultuda yıkıcı sonuçlarla karşılaşılma ihtimalini her zaman göz önünde bulunduran, iktisadi kırılganlık konusunda kaygıları olan ülkeler için ekonomi güvenliği her geçen gün daha çok önem kazanmıştır. Küreselleşmenin etkisi arttıkça ekonomik sistemdeki istikrarı sağlamak yalnızca iç potansiyel ile mümkün olmamış, dünyanın geri kalan alanındaki gelişmelerin de izlenerek güçlü tedbir mekanizmalarının oluşturulması gerekmiştir (Yılmaz, 2019).

Ekonomi güvenliği, ulusal güvenliğin temelini oluşturmaktadır. Ekonominin yapısı, büyüklüğü ve iktisat politikaları ulusal güvenliği, ulusal güvenlik politikaları, savunma harcamaları, askerî güç, istihbarat ve diplomasi de ekonomiyi etkilemektedir. Dolayısıyla ulusal güvenlikten bahsedilebilmesi için ekonomi güvenliğinin sağlanması, ekonomi güvenliğinden bahsedilebilmesi

için ise ekonomik yapıdaki istikrarın korunması ve güvenle sürdürülmesi gerekmektedir. Ulusal güvenliğin sağlanması devletin birincil sorumluluğudur ve ekonomik birimlerle yakın iş birliği içinde yürütülmektedir (Grigoreva ve Garifova, 2015).

2. Ekonomi Güvenliği ve Ekonomik Riskler

Günümüzde ülkeler arasında mücadelelerin yaşandığı uluslararası bir çevrede, hibrit savaşı kapsamında ülkelerin sahip oldukları ekonomik ve teknolojik birikimler, özellikle dış kaynaklı çok büyük tehditler ile karşı karşıya kalmaktadır. Hibrit savaşı, gayrinizami harp ile konvansiyonel savaş arasında konumlandırılan ve aslında rakip ülke ekonomisini zayıflatma amaçlı saldırıları olarak ifade edilmektedir. Ekonomik mücadelelerin kıyasıya yaşandığı bir çevrede ülkeler arasında hibrit savaşı, askerî operasyonlara nazaran daha az masraflı ve diplomatik açıdan daha risksiz olduğu için yoğun bir biçimde tercih edilmektedir.

Hibrit savaşı, politik, diplomasi, askerî, sosyal ve ekonomik olmak üzere beş temel unsuru kapsamaktadır. Politik unsurlar için ekonomi politikalarında yanlış bilgilendirilme ve casusluk faaliyetlerinin çökertilmesi, diplomasi unsuru için müttefikleri ayırma ya da ortaklıkların bozulması, askerî unsurlar için korku ve terörizm politikalarını kullanmak, sosyal unsurlar için nüfusu demoralize etmek için medya kampanyalarını kullanmak ekonomik unsurlar için ise ekonomiye yönelik her türlü saldırı (yaptırımlar, varlık ve kaynakların satılması gibi) örnek olarak verilebilmektedir. Bu problemler, diplomasinin etkisiz kaldığı alanlarda kullanıldığında etkili sonuçlar alınan ve üstesinden gelinmesi zor olan problemlerdir. Bunun nedeni şüphesiz, hibrit savaşında sadece askerî önlemlerin yeterli olmaması ve bazen her türlü saldırıyı önlemek amacıyla diplomatik, ekonomik ya da politik önlemlerin aynı anda alınması gerekmesinden kaynaklanmaktadır (Hansen, 2018).

Serbest piyasa ekonomisinin genel kabulleri çerçevesinde ekonomik altyapıya yönelik yapılan müdahaleler kaçınılmazdır. Bu

müdahaleler, istihbarat teşkilatlarının yönetiminde yapılan operasyonlardır ve ulusal ekonomik güvenliğin tesis edilmesi, küresel menfaatlerin gözetilmesi amaçlanmaktadır. Yapılan müdahaleler, örtülü ekonomik operasyonlar olarak nitelendirilmektedir. Ekonomi güvenliğini tehdit eden küresel ekonomik risklerden olan örtülü ekonomik operasyonlar, devletlerin uluslararası ilişkiler kapsamında rutin diplomatik faaliyetler ile ulaşamadığı stratejik ekonomik hedeflere, olası engelleri ortadan kaldırıp, belirlenen ekonomik ve finansal amaçlara ulaşmak adına, istihbarat teşkilatı koordinasyonunda yapılan uluslararası gizli faaliyetler olarak tanımlanmaktadır (Altıntaş ve Asal, 2021). Başka bir ifadeyle, örtülü ekonomik operasyonlar; düşman ya da düşman olma potansiyeli bulunan ülkelere veya bu ülkelerin kamu/özel teşebbüslerine yönelik yok etme amaçlı yapılan yasadışı girişimleri ifade etmektedir (Altıntaş ve Asal, 2021). Örtülü ekonomik operasyonlar, hedef ülkenin makroekonomik istikrarına zarar vermek amacıyla ve yasadışı nitelikteki bazı örtülü yöntemler kullanılarak icra edilen faaliyetlerdir (O'Brien, 2007). Çeşitli saldırılar aracılığı ile hedef ülkeleri, firmaları veya kişileri ekonomik açıdan dezavantajlı konuma düşürmek amacıyla girişimlerde bulunma olarak da ifade edilebilecek olan örtülü ekonomik operasyonlar çok çeşitli şekillerde yapılabilmektedir. Bunlara örnek olarak hedef ülke parasının sahtesinin üretilerek tedavüle sokulması, hasım ülke ekonomisi açısından stratejik önemi bulunan çeşitli ihraç ürünlerinin küresel piyasalardaki fiyatının manipülasyonu, hedef ülkenin enerji, ulaşım gibi bazı altyapı sistemlerine zarar verilmesi verilebilir (Callanan, 2010).

Örtülü ekonomik operasyonların,

- Karşı tarafın kaynaklarını, ekonomik hedeflerini koruma amaçlı harcama yapmak zorunda bırakılması,
- Dış borçlar ve diğer yöntemlerle fakirleştirmek

- Kötüleşen ekonomi ile isyan ve darbelere yol açmak şeklinde üç hedefi bulunmaktadır (Yılmaz, 2018). Son yıllarda sıkça karşılaştığımız küresel finansal krizler, örtülü ekonomik operasyonların bir sonucu olarak görülebilir. Genellikle ekonomik, siyasi ve askerî alanlarda uygulanan örtülü operasyonlar ile devletin dış politikasını desteklemek amaçlanmaktadır.

Dünyada gizli servislerin müdahil olduğu bir psikolojik harp, politik ve ekonomik savaş, yıllardır çeşitli ülkelerde kendini göstererek devam etmektedir. Bu savaşın hüküm sürdüğü ülkelerden biri de köklü geçmişi, jeopolitik konumu, nüfusu, küresel siyasette söz sahibi pozisyonu ile dikkat çeken Türkiye'dir ve Türkiye, uzun bir süre bazı ülkelerin psikolojik harp metotlarının adeta bir uygulama alanı olmuş, bilhassa ekonomik alanda devamlı karmaşa içerisine girmiştir. Türkiye'ye yönelik örtülü operasyonların büyük kısmı, aslında örtülü ekonomik operasyonlar şeklinde gerçekleşmiştir. Türkiye'de 2013 yılında Taksim Yayalaştırma Projesi kapsamında Gezi Parkı'ndaki ağaçların başka yere taşınacağı bahanesiyle 27 Mayıs tarihinde başlayan ve 8 Temmuz tarihine kadar süren Gezi Parkı olaylarında bazı Batı ülkelerinin finansörlerinin oynadığı rol, örtülü ekonomik operasyonlara örnek olarak gösterilebilir (Anadolu Ajansı, 2019). Gezi olayları sonucunda gerek yerli gerekse yabancı yatırımcı algısındaki bozulma, ekonomik göstergeler ve finansal piyasalara ciddi hasar vermiştir. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, 2020 yılında AK Parti TBMM Grup Toplantısı'nda yaptığı konuşmasında, Gezi olaylarının Türkiye'ye doğrudan maliyetinin 1,4 milyar dolar, dolaylı maliyetinin ise yüzlerce milyar doları bulduğunu açıklamıştır. Piyasalar uzun süren negatif bir döneme girmiş, TL varlıklar satış baskısı altında kalmıştır. Gezi olayları ile oluşan kargaşanın piyasalarda ölçülebilen hasarın yanı sıra kırılıp dökülen, yakılan araç ve mal ile gerek yatırımcı gerekse tüketiciler üzerinde yarattığı psikolojik etki, parasal değeri ölçülmesi neredeyse imkânsız olan bir faturaya neden olmuştur. TL varlıklar benzer ülke varlıklarına göre ekstra satış baskısı altında kalmış, Merkez Bankası

verilerine göre, Gezi olayları sonrasındaki 1 aylık dönemde yabancı yatırımcılar 8 milyar dolarlık çıkış yapmıştır. BIST 100 endeksi, Gezi Olayları sonrasında ise hızlı bir düşüş trendine girmiş, hisselerin ortalama fiyatı %30 değer kaybetmiştir. Kayıplar dolar bazında ise %40'a yaklaşırken, Gezi olayları ile başlayan ve 3 ay süren dönemde halka açık şirketlerin toplam piyasa değeri 163 milyar lira gerileyerek 480 milyar liraya inmiştir. Gezi Olayları öncesinde 1,70-1,80 bandında hareket eden dolar/TL, 2,39'a kadar devam eden bir ralli sürecine girerken, söz konusu yükseliş sonucu TCMB, Ocak 2014'te 550 baz puanlık faiz artırımına gitmiştir. Öte yandan Mayıs 2013'te %4,61 ile tarihi düşük seviyelerine gerileyen tahvil faizleri ise olayların neden olduğu kurdaki yükseliş, enflasyon beklentilerindeki bozulma ve yabancı yatırımcıların satışları ile 3 ayda %9,25 ile yaklaşık iki katına yükselmiştir. Gezi olayları öncesinde %6,13'e kadar gerileyen yıllık enflasyon, sonraki 3 ayda %8,88'e kadar yükselirken, işsizlik oranı da artış trendine girerek olaylar öncesinde %9 seviyelerinde yatay bir seyir izleyen işsizlik oranı bir yılda %10 sınırına, ardından %10,6'ya kadar çıkmıştır. Ekonomi yönetiminin aldığı tedbirler ve uygulamaya konulan reformlarla ekonomik hasarın giderilmesi hedeflenmiş ancak bu örtülü ekonomik operasyonun makroekonomik göstergeler açısından etkisi yıllarca devam etmiştir (TRT, 2020).

Yine, Türkiye'de terör örgütleri FETÖ ve PKK adına suç işlediği ve casusluk yaptığı suçlamasıyla 2016 yılında tutuklu yargılanan ABD'li rahip Andrew Craig Brunson'un uzun süre serbest bırakılmadığı gerekçesi¹ başta olmak üzere 2019 yılında Türkiye'nin Rusya'dan S-400 Hava Savunma sistemlerini alması, Suriye'de güvenli bölgeler oluşturarak terör örgütlerini temizlemeye çalışması² ve Rusya ile daha geniş çapta ticari ve enerji iş birliklerine yönelmesi nedeniyle Türkiye'ye yıllarca süren ve ekonomik kriz çıkarmaya yönelik olan yaptırımlar da örtülü ekonomik operasyonlara örnek olarak verilebilir. ABD, uyguladığı

¹ ABD'li rahip Andrew Craig Brunson, Ekim ayı 2018 yılında serbest bırakılmıştır.

² Fırat Kalkanı, Zeytin Dalı ve Barış Pınarı Operasyonları.

yaptırımlar ile Türkiye'yi dış politikada ulusal çıkarları doğrultusunda bağımsız bir şekilde hareket etmesine karşı olarak yeniden çizgisine döndürmeyi amaçlamıştır. Bu yaptırımlarla zaten kırılganlık yaşayan Türkiye ekonomisi büyük hasarlar almıştır. 2018 yılına 3.79 TL ile başlayan dolar kuru, Brunson'ın tahliye talebinin duruşmada reddedildiği 18 Temmuz'da 4.79'a çıkmış, yaptırımların duyurulmaya başladığı 1 Ağustos günü, 5 TL eşliğini geçmiştir. Donald Trump'ın açıkladığı ikinci aşama yaptırımlar içinde Türkiye'den çelik ve alüminyum ithalatına gümrük vergisini arttırma kararının uygulamaya girmiş ve 13 Ağustos tarihinde, dolar kuru tarihin en yüksek noktası olan 7.24 TL'yi görmüştür. Kurun bu şekilde tırmanması Türk ekonomisi üzerinde sarsıcı bir etki yaratmış, özellikle dövizle borçlanmış olan ya da ithalata dayalı çalışan şirketlerin bilançolarının bozulmasından konkordato ilanlarının artışına kadar zincirleme yaşanan bir dizi olumsuzluklar yaşanmıştır. S-400 nedeniyle uygulanan yaptırımlarla da Türkiye 1.4 milyar dolar ödediği F-35 savaş uçağı programından çıkarılmış, ilgili kişi ve kurumların ithalat bankası desteği kesilmiş, mal ve teknoloji ihracatı ruhsatı verilmemiş, ABD ve uluslararası mali kuruluşlarından kredi tedarik edilmesinin önü kesilmiş, mali kurumlara ABD Merkez Bankası ile doğrudan alışveriş yapma izni verilmemiş, yaptırım kapsamına alınan kişi ya da kurumlarla ihale ya da sözleşme yapılmamış, döviz üzerinden işlem yapılması ve mali kurumlar ve bankalar arasında ödeme ya da kredi transferlerinin yasaklanmıştır. Devam eden yaptırımlar ve alınan ekonomik kararlar doğrultusunda kredi derecelendirme kuruluşları Türkiye'nin kredi derecesini düşürmüştür (Hürriyet, 2018). Bir dizi bahaneler sonucunda ABD tarafından uygulanan yaptırımlarla Türkiye'nin ekonomi güvenliği açık bir şekilde tehdit edilmiştir. Ancak Türkiye'ye istediğini yaptırmanın peşinde olan ve Türkiye'yi projelerini gerçekleştirme noktasında kolay bir hedef olarak gören ABD, ülke ekonomisinin kötüleşmesine neden olsa da tam bir başarı sağlayamamıştır. Bu ise zor geçen yıllara rağmen Türkiye'nin en önemli kazanımı olmuştur.

Örtülü ekonomik operasyonlara ek olarak gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerin, ekonomi güvenliğini tehdit edecek veya tehlikeye atacak bir dizi ekonomik riskler bulunmaktadır. Bu risklerden ilki ABD ve Çin arasındaki ticaret savaşlarının şiddetlenmesiyle, uluslararası piyasalarda risk algısının artması sonucu, küresel ölçekte uzun vadeli yatırımlardan uzak durulmasıdır. İkincisi, özellikle gelişmekte olan ekonomilerde, cari işlemler açığının kronik nedenlerden ötürü (yapısal reformların uygulanmasındaki eksiklikler, enerjide dışa bağımlılık gibi) kalıcı hâle gelmesi ve çözümün mümkün olmamasıdır. Üçüncüsü, AB Bölgesi'ndeki bazı ülkelerin manipülasyonu ile birliğin dağılma riski ile karşı karşıya kalması ve bu sürecin piyasalarda yaratacağı olumsuz ekonomik etkilerdir. Dördüncüsü, bölgesel bir savaş tehdidinin küresel bir boyuta evrilmesi (Ukrayna-Rusya Savaşı gibi), düzensiz güç sorunları ve öngörülemez gelişmelerin sınır komşusu ülkelerin ekonomilerinde yarattığı tahribat ve demografik tehditlerdir. Beşincisi, küresel veyahut bölgesel siyasi ve ekonomik sorunların çözümünde yaşanan sıkıntılardır. Bu ülkelerin makroekonomik göstergelerinde (enflasyon, faiz, büyüme gibi) yaşanan bozulmaların artmasına ve enerji ve emtia fiyatlarının öngörülenin ötesinde yükselmesine yol açmaktadır. Enerji ve emtia fiyatlarının öngörülenin ötesinde yükselmesi ise özellikle gelişmekte olan ülkelerin kamu maliyesi üzerinde yarattığı baskı ve olumsuz beklentilerin yaygınlaşmasıyla ekonomik/finansal krizlerin habercisidir. Altıncısı, ABD ve AB bölgesinin para birimleri olan Dolar ve Euro'nun uluslararası ticarete faturalandırma birimi olması, banka mevduatlarına ve kurumsal borçlanmalar ile küresel hisse senedi ve emtia piyasalarına hâkim olmasıdır. Özellikle gelişmekte olan ülkeler ve onların ulusal firmalarının bu ülkelere olan ekonomik, teknolojik ve siyasi bağımlılıklarının kaçınılmaz bir hâle dönüşmüştür. Dünya ekonomisinin bu ülkeler tarafından domine edilmesi sonucunda gelişmekte olan ülkelerin ekonomi güvenliği büyük bir tehdit ile karşı karşıya kalacaktır. Yedincisi ise sıcak savaş süreçlerinde ülkelerin uluslararası yatırımlara, sermaye

hareketlerine ve teknoloji transferi gibi stratejik konulara, çok daha kuşkuyla yaklaşmasıdır.

Ekonomi güvenliğini tehdit eden risklerden bir diğeri de terör ve terörün finansmandır. Günümüzde mali bir suç örgütü yapısına dönüşen terör örgütleri, küreselleşme ile birlikte kendi finans kaynağını yaratacak konuma gelmiştir. Terör örgütleri hedeflerine ulaşma yolunda duyduğu gelir ihtiyacını karşılamak için ne yapılması gerekiyorsa onu yapmaktan çekinmemektedir (Aykın ve Sözman, 2008). Terör örgütlerinin finans kaynağı, yasal görünümlü, yasal olmayan ve devletlerden elde edilen finans kaynaklarından oluşmaktadır. Yasadışı faaliyetlerden elde edilen kaynaklar, kaçakçılık (silah, uyuşturucu madde, sigara kaçakçılığı, göçmen kaçakçılığı ve insan ticareti, değerli taş, maden, tarihî eser, lüks araç, akaryakıt, sahte ilaç, hayvan kaçakçılığı gibi), haraç toplama, gasp ve hırsızlık, fidye, banka ve kredi kartı dolandırıcılığı gibi kaynaklardan oluşmaktadır. Yasal görünümlü faaliyetlerden elde edilen kaynaklar kamu kaynakları, kâr amacı gütmeyen kuruluşlar (hayır kurumları gibi), ticari işletmeler, görsel ve yazılı basın organları (TV ve dergi gibi), aidat ve bağışlar, dijital varlıklar (Bitcoin gibi), sosyal etkinlikler (sergi ve konser gibi) ve kurban derilerinden elde edilen kaynaklardan oluşmaktadır (Akıncı, 2021). Devletlerden elde edilen finansal kaynaklar ise terörü uluslararası politika aracı olarak kullanmak isteyen ülkelerce örgüt üyelerine sağlanan sığınma hakkı, ülke topraklarının üs olarak kullanımına izni verilmesi ve örtülü veyahut açık şekilde terör örgütlerine sağlanan maddi desteklerden oluşmaktadır.

Kontrolü güç coğrafyaların ortaya çıktığı günümüzde hem küresel hem de bölgesel düzeyde önemli bir kaplayan terör sorunu, küreselleşmenin de etkisi ile daha tehditkâr bir hâl almıştır.

Küreselleşmenin sunduğu imkânları istismar ederek kendi lehine kullanan terör örgütleri, amaçlarına ulaşabilmek ve güçlenmek için gelir elde edebileceği her türlü kaynağa yönelmektedir. Ancak kendi finans kaynağını yaratarak amaçlarına

daha kolay ulaşma şansını elde eden terör örgütleri, devletin bütünlüğüne, bireylerin özgürlüğüne, refahına ve güvenliğine engel olarak ekonomi güvenliğinin önünde büyük bir engel oluşturmaktadır. Çünkü, bir ülkede varlık gösteren terör örgütleri yasal ya da yasal olmayan yollardan elde ettiği gelirler ile o ülkenin para talebinde ve büyüme oranında istikrarsızlığa, gelir dağılımında bozukluğa ve vergi gelirlerinde düşüşe neden olarak ülke ekonomisinin zarar görmesine, sosyal yapının ve kamu düzeninin bozulmasına yol açmaktadır. Ekonomik çıkar ve refah, devletin güvenlik tehditlerine karşı koruması gereken unsurlardandır. Bu unsurlara gelecek bir tehdit, devletin işleyişi ve gelirleri üzerinden gücünü etkileyeceğinden çok büyük önem arz etmektedir.

Örgütlerin sağladığı gelir kaynaklarından kamu kaynaklarının kötüye kullanılması, ortaya çıkaracağı ağır tahribatlar nedeniyle diğer gelir kaynaklarından ayrılmaktadır. Bunun nedeni ise kamu görevinin sağladığı nüfuzun kötüye kullanılması ile vatandaşların oylarının, vergilerinin ve demokrasi ikliminin kötüye kullanılarak millî birlik ve bütünlüğü tehdit etmesidir. Kamu kaynaklarının terör örgütleri tarafından kötüye kullanımının en somut örneklerini Türkiye’de görmek mümkündür. Siyasi imkânlarla güvenerek terör sorununun çözümü için oluşturulan “Çözüm Süreci”ni istismar eden PKK, Halkların Demokratik Partisi (HDP)’nin seçimle kazandığı bazı belediyelerde vatandaşlara hizmet olarak dönmesi gereken kamu sistemlerini ve altyapı imkanlarını örgüt için kullanmıştır. Belediyeler tarafından örgüte yardımcı olan oluşumlara yer tahsis edilmiş ve belediye çalışanları ya da ihale verilen kişi/kuruluşlar baskı altına alınarak bağışta bulunmaya zorlanmıştır. Bu yöntem ile PKK’nın kırsal kadrosunun lojistik ihtiyaçlarına ve dağ kadrosuna eleman temin eden yardımcı kuruluşlara kaynak aktarımlarıyla destek sağlanmaya çalışılmıştır. Belediyeler tarafından yapılan ihaleler terör örgütüne müzahir kişilere/şirketlere verilmiş, haksız ödemeler yapılmış, belediye ihalelerine yolsuzluk, şaibe karıştırılarak örgüt tarafından “vergilendirme” adı altında haraç alınmıştır. Belediyeler bünyesinde terör örgütü mensupları,

yandaşları ya da operasyonlarda ölen terörist yakınları istihdam edilmiştir. Bazı personeller göreve gelmediği halde ücret ödenmiş ve terör örgütünün kırsal kadrosuna belediye kaynaklarından yaşam malzemeleri temin edilmiştir. Yerel halkın mahalli müşterek ihtiyaçlarını karşılamak üzere doğrudan belediye idareleri tarafından toplanan vergi/resim/harç vb. ile merkezî idare tarafından gönderilen mali kaynaklar büyük oranda terör örgütünün amaçları doğrultusunda kullanılmıştır. Bütçe terörün finansmanında kullanılmış, terör örgütü üyeliğinden aranan şahıslar belediyede ve belediyeye iş yapan yüklenici firmalarda çalıştırılmıştır. Belediyelerin sosyal yardımları yakınları dağıtımında olan, çatışmada ölmüş olan terörist yakınlarına yapıldığı tespit edilmiştir (İçişleri Bakanlığı, 2017).

Türkiye'de kamu kurumlarının ve hükümetin ekonomik kaynakların dağıtımındaki rolünü ve ekonomik rant yaratmadaki potansiyelini gören FETÖ de amaçlarına ulaşabilmek adına ülkede çeşitli faaliyetlerde bulunmuştur. Bürokratik kurumları hedef alan FETÖ, yasal görünümü yollardan gelir elde edebileceği makamlara üyelerini yerleştirerek kurumlara sızmış ve kamu kaynaklarıyla örgütü beslemiştir. Gelir elde edebilmek için bulduğu her türlü hukuki boşluğu, mevzuat eksikliğini kullanmış, yalan beyanlarla kamu kurumlarını yanıltmıştır (TBMM, 2017).

FETÖ, örgüt üyelerine ait firmalara ihracatta kolaylık ve öncelik sağlama, kamu destek ve teşviklerini grup şirketlerine yönlendirme, mali denetim faaliyetlerini yönlendirme, kamu ihalelerini örgütle bağlantılı şirketlere verme, kamu arazi tahsislerinin örgütle ilişkili vakıf ya da derneklere bedelsiz devretme, bilişim altyapısı ve kurum arşivini örgütle bağlantılı şirketlerin menfaatine kullanma, ihale yolu iş adamlarını ve maliye görevlileri eliyle de esnafı himmet³ ve bağışa zorlama gibi yollar ile gelirlerini artırmıştır. FETÖ, topluma ait olan kaynakları örgüt

³ Himmet: Bir çeşit paralel vergilendirme. Himmet, devletin fonksiyonları bakımından vergiye, yasa dışı örgütler bakımından ise haraca benzemektedir.

yararına kullanarak kendisine paralel bir ekonomi yaratmıştır (Polis Akademisi, 2017).

Ülkeler arasındaki güç dengelerini değiştiren, tüm bu riskler yukarıda verilen örneklerden de görülebileceği üzere ülkelerin makroekonomik güvenliğine ve gelişme potansiyeli bulunan ulusal (kamu veya özel) şirketlerin ticari ve teknolojik bilgi birikimlerine geri dönüşü olmayan ciddi zararlar verebilmektedir. Ülkelerin ekonomi güvenliğini tehdit eden bu risklerin harekete geçmesi veyahut geçirilmesi ülkelerin ekonomi güvenliğini doğrudan etkileyerek ülkeyi derinden sarsacak güçtedir.

3. Türkiye'nin Ekonomi Güvenliğini Etkileyen Tehditler

İçerisinde bulunduğu jeostratejik konum itibarıyla her zaman ilgi odağında olan Türkiye, bu ilginin olumsuz birçok yönüyle karşı karşıya kalmıştır. Bölgesel ve küresel faktörler ile doğrudan ve dolaylı yollardan da olsa yüz yüze gelen Türkiye, bu zor süreçlerden en çok etkilenen ülkelerden biri olmuştur. Ancak böylesine bir coğrafyada yer alan Türkiye'nin bu etkilerden yara almadan kurtulabilmesi, yıkıcı her türlü etkiden korunabilmesi ve güçlü kalabilmesi yani kısacası ekonomi güvenliğinin sağlayabilmesi, her türlü iç ve dış tehditlere karşı kalkan oluşturacak yeterli ekonomik ölçeklere ulaşabilmesine bağlıdır.

Türkiye'nin ekonomi güvenliğini etkileyen ve tehlikeye atan birçok faktör bulunmaktadır. Bunlar; küresel finansal gelişmeler, ekonomik göstergelerin durumu, ticaret savaşları, gıda ve enerji güvenliği, terör ve terörün finansmanı, siber saldırılar, bölgesel veya küresel savaşlar ve doğal afetler olarak sıralanabilmektedir. Türkiye'nin ekonomi güvenliğini etkileyen mali değişkenler, makroekonomik göstergelerde görülmektedir. Ekonomi güvenliği açısından önemli olan bu göstergeler, toplam üretim, tüketim, tasarruf ve yatırım ile uyumlu, etkin bir maliye ve para politikasının yürütülmesiyle ortaya çıkmaktadır. Ekonomik büyüme, işsizlik, enflasyon, faiz oranları, kısa ve uzun vadeli döviz borçları, cari işlemler dengesi, MB döviz rezervleri, doğrudan yabancı yatırımları

ve portföy yatırımları, enerji talebi gibi faktörler bir ülkenin ekonomik güvenliğini gösteren en açık göstergeleridir.

Küreselleşmenin etkisiyle tüm dünya piyasaları neredeyse tek bir pazar hâline dönüşmüştür. İletişim ve bilişim teknolojilerinin de yardımıyla küresel ve yerel ekonomik yaklaşımlar arasındaki ayrımlar yok olmaya yüz tutmuştur. Yüksek düzeyde etkileşim içinde olan küresel ve yerel piyasalar, bir yandan olağanüstü imkânlar sunarken bir yandan da çok yüksek düzeyde küresel riskler sunmaktadır. Yani küresel piyasalara entegre bir ekonomi, küresel kaynaklı her türlü gelişmelerden pozitif/negatif etkilenme potansiyeline sahiptir. Türkiye de küresel piyasalara entegre bir ekonomidir. Dolayısıyla, yerel ve küresel unsurlar Türkiye'nin ekonomi güvenliğini etkilemektedir. Keza AB ile Türkiye arasındaki ekonomik piyasa ve dış ticaret hadleri açısından oluşabilecek olağandışı bir korelasyon durumunda ortaya çıkacak her türlü politik, sosyal ve ekonomik gelişmeler, Türkiye'nin ekonomik güvenliğini doğrudan etkileme gücüne sahiptir. Bunun yanında başka bir kıtada çıkan finansal bir krizin, AB ekonomilerini bunun da Türkiye'yi etkilemesi de mümkündür. Keza 2008 yılında ABD'de başlayan ve AB'yi derinden sarsan üretim ve ihracatın negatif etkilenmesine neden olarak talep daralmasına yol açan 2008 Küresel Finansal Kriz, Türkiye'nin AB'ye olan ihracatını olumsuz etkilemiştir (Özkardeş, 2016). İngiltere'nin AB'den ayrılma kararı (Brexit) sonrası süreçte yaşanan belirsizlikler, 2016 yılında ABD Başkanlık seçimlerinde Donald Trump'ın seçilmesi sonrasında küresel piyasalarda baş gösteren panik ve belirsizlik gibi tüm bu süreçler de Türkiye ekonomisini, ekonomi güvenliğini tehdit eden diğer faktörlerdendir. Zincirleme bir etki yaratan bu tür gelişmeler Türkiye'nin ekonomik güvenliği ciddi tehlikeye atmaktadır. Bu durumun AB dışında Türkiye'nin mal ve hizmet ticaretinde büyük paya sahip olan (AB ülkeleri, ABD, Rusya ve Çin gibi) tüm ülkeler için geçerli olduğu unutulmamalıdır. Türkiye ekonomi güvenliğini tehdit edebilecek küresel tehlikelere ancak makroekonomik tedbirlerle güçlendirilmiş ekonomik göstergeleriyle karşı durabilir.

Ekonomi güvenliğini tehdit eden faktörlerden birisi de enerji arzı güvenliğidir. Enerji arz güvenliğiyle enerji kaynaklarının farklı şekillerde, istenilen miktarda, kesintisiz ve uygun fiyatta, güvenilir ve sürdürülebilir şartlarda erişilebilir olmasını amaçlamaktadır (UNDP, 2000). Türkiye, enerji kaynakları konusunda kendi kendine yetebilen bir ülke değildir. Bu durum enerji ihtiyacı bakımından büyük ölçüde ithalata bağımlı olan Türkiye'nin en büyük dezavantajıdır. Ayrıca enerji arz güvenliğini riske atmakta ve ekonomi güvenliğinin önünde büyük bir engel oluşturmaktadır. Keza yakın çevresinde yaşanabilecek riskli gelişmeler neticesinde mutlak ithalatçı konumunda olan ve enerji talebini dış kaynaklardan tedarik eden Türkiye, enerji fiyatlarında yaşanan ve yaşanacak yukarı yönlü hareketlerde çok olumsuz etkilenmektedir. Enerji fiyatları, makroekonomik dinamiklerde bozucu bir etkiye sahiptir. Bu özellikle COVID-19 salgının etkisini yitirmesiyle enerji piyasalarında yaşanan toparlanma ve artan talep ve bunun akabinde yaşanan Rusya-Ukrayna Savaşı ile enerji fiyatlarında yaşanan ani yükselişlerde tecrübe edilmiştir. Bu olaylar tüm ülkeleri risk altına soktuğu gibi Türkiye'yi de büyük bir risk altına sokmuştur. Sanayi üretiminin esas girdilerinden olan enerji fiyatlarında yaşanan artışlar, ürün fiyatlarında olağandışı yükselişlere neden olmuş, ekonomik dengeleri sarsmıştır. Bu durum ekonomi güvenliğini tehdit eder noktalara ulaşmıştır. Bu noktada Türkiye'nin kronik bir sorunu olarak görülebilecek enerji arzı güvenliğinin sağlanması yönünde önemli adımlar atılmasına ihtiyaç olduğu görülmektedir. Bu adımlar içerisinde yerli kaynakların etkin kullanımı, enerji tedarik edilen ülke ve kaynak çeşitliliğinin artırılması, depolama kapasitesinin artırılması, enerji kaynağı arama ve sondaj çalışmalarının hızlandırılması, enerji iletim ve dağıtım altyapısının geliştirilmesi, yenilenebilir enerji kaynaklarının çeşitlendirilmesi ve nükleer enerji santrallerinin yaygınlaştırılması örnek gösterilebilir. Enerji arz güvenliğinin sağlanmasıyla arz güvenliğine bağlı risklerin minimize edilmesinin

yolu açılacaktır. Haliyle de ekonomi güvenliğinin karşı karşıya olduğu riskler azaltılacaktır.

Türkiye'nin ekonomi güvenliğini doğrudan tehdit eden küresel faktörlerden biri de gıda ve gıda arzı güvenliğidir. Gıda güvenliği, tüketilen gıdalarda insan sağlığını tehdit edebilecek biyolojik, mikrobiyolojik, fiziksel ve kimyasal maddelerin olmaması üzerine kurulan güvenlik yaklaşımını ifade etmektedir (İstikbal, 2020). Türkiye, iklim şartlarına göre farklılık gösteren bir gıda üretim profiline sahiptir ve bu üretim, gelecek nesillerin hayatı üzerinde kritik öneme sahiptir. Türkiye, gıda ve yem sanayisi hammaddelerinin tedarikinde net ithalatçı konumunda olan bir ülkedir. Bu durum bizlere temel gıda maddelerinde arz açığımız olduğunu ifade etmektedir. İçinde bulunduğumuz dönemde toplum sağlığını etkileyecek, gıda üretimini sekteye uğratacak herhangi bir girişim, Türkiye'nin ekonomi güvenliğini tehdit ederek geleceğini tehlikeye atabilecek gücü elde edecektir. Keza bu durum COVID-19 salgın sürecinde yaşanmış, ithal edilen gıda maddelerinin fiyatı yükselmiş ve ihracat kısıtlamaları getirilmiştir. Maliyetlerin artması ise gıda fiyat istikrarını olumsuz etkileyerek, ekonomik göstergelerde bozulmalara neden olmuştur. Gıda güvenliğinin vazgeçilmez unsuru, gıda arz güvenliğidir. Çeşitli sebeplerden dolayı küresel gıda tedarik zincirinde yaşanacak bir kırılma, gıda fiyatlarının yükselmesine neden olarak enflasyonist baskıları gün yüzüne çıkaracaktır. Küresel gıda arz güvenliğinin tehlike altında olması hem küresel bir açlığın doğmasına hem de makroekonomik göstergelerdeki bozulmaların şiddetlenmesine neden olacaktır. Yine yakın tarihimizde bu durumun örneklerini görmek mümkündür. COVID-19 salgını nedeniyle zaten yaşanmakta olan küresel gıda kıtlığı, 2022 yılında başlayan Rusya-Ukrayna Savaşı ile daha da derinleşmiş ve tüm dünyada bir gıda krizinin yaşanmasına neden olmuştur. Dünyanın tahıl ambarı olarak ifade edilebilen Ukrayna ve Rusya'nın şiddetli bir savaş içerisinde olması milyonlarca ton tahılın üretimini ve ihracatını engellemiştir. Bu zorlu süreç, temel gıda maddelerine ulaşımını zorlaştırmış, küresel

gıda fiyatlarının yeniden yükselmesine yol açmıştır. Bu durum en çok tarımsal üretimde kendi kendine yetemeyen ülke ekonomilerinin üzerinde baskı yaratarak, ekonomi güvenliğinin zarar görmesine neden olmuştur. Bu noktada Türkiye, daha sağlıklı işleyecek, planlı üretimi teşvik edecek ve uzun vadeli gıda güvenliğini sağlayacak politikaları hayata geçirmelidir. Her geçen gün daha çok gündeme gelen gıda ve gıda arz güvenliğinde uzun dönemli politikaların geliştirmesi, akıllı tarım uygulamalarını hayata geçirecek AR-GE faaliyetlerine önem verilmesi gerekmektedir. Böylelikle günümüzde yaşanan küresel salgın ve kıtlıkları en az hasarla atlattıkları mümkün hale gelecektir.

ABD ve Çin arasında yıllardır devam eden ticaret savaşları da Türkiye'nin ekonomi güvenliğini doğrudan tehdit etmektedir. Ne yöne doğru evrileceği belli olmayan ve küresel ticaretin geleceğine yön verecek olan bu savaş, büyük bir belirsizlik yaratarak ülke ekonomileri üzerinde baskı oluşturmaktadır. Küresel ekonomik büyümeyi besleyen ana kaynaklardan olan Çin ve ABD'nin arasındaki çekişme, gümrük tarife artışları, teknoloji savaşları, korumacılık tedbirleri ve kur savaşları şeklinde kendini göstermektedir. Bu etkenler ise gelişmekte olan ülkelere olan Türkiye ekonomisinin makroekonomik göstergelerinde bozucu etki yaratarak ekonomi güvenliğini zayıflatmaktadır.

Ekonomi güvenliğinin sağlanmasında terör örgütleriyle ve terörün finansmanı ile mücadele edilmesi gerekmektedir. Hem yarattığı kaos ortamı hem de yasal görünümü/yasadışı gelirler ile ekonomi dinamiklerine verdiği zararlar hiçbir ülkenin isteyeceği bir şey değildir. Ekonomi güvenliğinin sağlanması için ekonomik çıkarların ve refahın korunması şarttır. Bunun için terör ile mücadele elzemdir. Örgütlerin güçlenmesini ve faaliyetlerini devam ettirmesini sağlayan gelirlerin kesilmesi sadece terör ile mücadelede değil aynı zamanda ekonomi güvenliğinin sağlanması yolunda da önemli bir adımdır. Bu yolda başarı finansal istihbarat ile mümkündür. Terör örgütlerinin gelir kaynaklarından mahrum bırakılarak faaliyetlerinin kısıtlanması hem ülkelerin ekonomik

çıkarlarının korunmasına hem de ülke refahının sağlanmasına ve artmasına katkı verecektir. Terör ile mücadeleye ülkelerin tek başına gerçekleştireceği çabalara ek olarak demokratik ülkeler arasında geniş çaplı bir iş birliği yani uluslararası finansal istihbarat birimleri ile bilgi alışverişi de katkı sağlayacaktır. Terör ile mücadelede başarılı olunması sonucunda ekonomi güvenliğinin önündeki büyük engellerden biri saf dışı bırakılacaktır.

Ekonomi güvenliğini etkileyen ve son yıllarda dikkatleri üzerine çeken bir etken de, siber güvenliktir. Bilgi güvenliği çağında yaygın saldırılara karşı temel koruma sağlamak yeterli iken, siber güvenlik çağında bu koruma çok kısıtlı kalmaktadır. Dijital teknolojilerin birbirine bağlı yetenekleri sistemlere birçok fayda sağlarken beraberinde geniş kapsamlı etkileri olan bir dizi güvenlik açığını ortaya çıkarmaktadır. Dijital teknolojiler, birey, şirket, sektör, kurum, devlet fark etmeksizin her bir unsuru siber güvenlik olaylarına karşı hedef hâline getirmektedir. Bu siber güvenlik olayları, birçok düzeyde (bireysel, kurumsal, örgütsel, kurumsal, ulusal) çok olumsuz etkilere sahip olabilmekte, doğrudan mali ve diğer zararlara (kesinti süresi, iş süreçlerinin uygulanamaması, veri ihlali vb.) ve dolaylı etkilere (yasal yükümlülükler, gizlilik kaybı, düzenleyici cezalar, itibar kaybı ve kötü kamu imajı) neden olabilmektedir. Artan jeopolitik ve jeoekonomik gerilimler karşısında, bugün ulusların karşı karşıya olduğu en büyük tehditlerden biri devlet destekli siber savaştır. Seçim müdahalelerinden, hassas COVID-19 aşı araştırmalarına yönelik iddia edilen hırsızlık girişimine ve yaklaşık çeyrek milyon insanın elektrik kesintilerine kadar, devlet destekli siber saldırılar dünya çapındaki ülkelerin kritik altyapılarına sızmaktadır.

Siber güvenlik olayları, veri ihlalleri, kötü niyetli saldırılar, kötü amaçlı yazılım, fidye yazılım, siber savaş, devlet destekli saldırılar şeklinde kendini göstermektedir. Siber suçlar, dünyadaki her bir birey, meslek, sektör ve devlet için en büyük tehdittir. BM tarafından Ponemon Institute'a hazırlatılan Veri İhlallerinin Maliyeti-2022 (Cost of a Data Breach Report, 2022) raporuna göre

bir veri ihlalinin ortalama maliyeti 4,68 milyon dolar düzeyindedir. Türkiye’de hedefine ulaşmış bir siber saldırının maliyeti ise 1,11 milyon dolardır (The Ponemon Institute, 2022). Siber suçların tümü, 2021 yılında toplam 6 trilyon dolar zarara yol açmıştır ve bu zararın 2025 yılında 10,5 trilyon dolara ulaşacağı tahmin edilmektedir (Cybersecurity Ventures, 2023) Dünya Ekonomik Forumu’nun siber güvenliğin büyük ölçekli ihlalini bugün dünyanın karşı karşıya olduğu en ciddi beş riskten biri olarak değerlendirmiş olması gün geçtikçe daha da anlam kazanmaktadır. Siber güvenliği ihlal eden tüm unsurlar, ekonomik zenginlik transferini temsil etmektedir. Siber saldırıların çeşitli şekillerde gerçekleşebildiği düşünüldüğünde bir ülke için çok büyük maliyetlere neden olarak o ülkenin ekonomi güvenliğini tehdit edebileceğini söylemek mümkündür. Bu noktada siber güvenliğin sağlanması oldukça önemlidir. Siber güvenliğin odak noktasında bireyleri, şirketleri, sektörleri, kurumları ve devletleri kasıtlı saldırılardan, ihlallerden, olaylardan ve bu olayların sonuçlarından korumaya yardımcı olacak etkili kontrollerin tasarlanması ve uygulanması yer almaktadır. Siber güvenliğin sağlanabilmesi için kurumların gelişmiş ve yeni ortaya çıkan saldırıları tespit etmek ve önlemek için akıllı, yenilikçi ve etkin kontroller uygulaması gerekmektedir. COVID-19 salgını dünyanın dijital dönüşümünü hızlandırdığı günümüzde, ulusal güvenliğin sağlanması adına devletler her zamankinden daha fazlasını yapmak için çabalamalıdır. Bu konuda güvenliği ve dayanıklılığı artırmak için piyasa güçlerinin şekillendirilmesi, siber iş gücünü geliştirecek yatırımların yapılması, ortak hedeflere ulaşmak için uluslararası ortaklıkların kurulması gibi adımlar atılabilir.

Türkiye’nin ekonomi güvenliğini doğrudan tehdit eden, önceden öngörülmesi mümkün olmayan ve yukarıda bahsedilen faktörler gibi küresel değil de daha çok doğal bir sorun olan hadiseler de bulunmaktadır. Bunlar yıkıcı etkilere neden olan doğal afetlerdir. Deprem, su baskınları, kasırga gibi doğal afetler, afetin meydana geldiği bölgedeki üretken sermayeye ve alt yapıya zarar vermekte,

tedarik zincirini bozmakta, verimliliği azaltmakta, konut stoğunun bir kısmını yok etmekte, yerel ücretlerin, konut fiyatları/ kiralardan yükselmesine ve gelirlerin azalmasına neden olmaktadır. Bu etkenler ise büyük ekonomik kayıplar yaşanmasına neden olmaktadır. Doğal afetler, ülkenin büyümesini, istihdamını, gelir dağılımını ve yoksulluk düzeyini olumsuz etkileyerek kalkınmasının önünde büyük bir engel oluşturmaktadır. Yukarıdaki etkenler göz önüne alındığında doğal afetlerin finansal sermaye, fiziksel sermaye, beşerî sermaye, sosyal sermaye ve doğal sermayede kayıp ve hasar şeklinde büyük kayıplara neden olduğu görülmektedir. 6 Şubat tarihinde 7.7 büyüklüğünde meydana gelen Kahramanmaraş Depremi tam 11 ili vurmuş ve deyimi yerindeyse yok etmiştir. Kahramanmaraş depremi, ekonomik faaliyetler açısından tarım ve hayvancılık başta olmak üzere tekstil, demir çelik, enerji sektörlerinin ağırlıklı bir şekilde faaliyet gösteren ve ülke GSYH'nin yaklaşık %15'ni oluşturan bir bölgeyi etkilemiştir. Bu deprem Türkiye ekonomisinin güvenliğinin en çok sınanacağı nokta olmuştur. Büyük bir ekonomik ve ulusal güvenlik sorunuyla yüz yüze gelen Türkiye, tarihinin en ağır kayıplarını vermiştir. Türkiye'nin bu kayıpları göz önünde bulundurarak olası bir İstanbul depremine karşı hızlı bir şekilde önlem alması gerekmektedir. Keza Türkiye'nin sanayi ve üretim alanlarının %60'ını içerisinde barındıran ve ekonominin kalbi olan İstanbul, ülke GSYH'sinin yaklaşık %35'ini oluşturmaktadır. Marmara bölgesini etkileyecek bir deprem ekonominin çarklarının durmasına neden olabilir. Bu nedenle olası depremin etkilerinin azaltılması konusunda kamu ve özel sektör, deprem öncesi ve sonrasında destek görevi üstlenebilir. Deprem sonrası hızlı bir ekonomik toparlanma için iş dünyasıyla koordinasyon sağlanabilir.

Sonuç

Uzun bir süre güvenlik kavramı askerî güvenlik ile aynı anlamda kullanılmıştır. Elbette askerî konular hâlen güvenlik çalışmaları için önemli bir alan olmaya devam etmektedir. Ulus devletinin sınırları

dışında hâkimiyet kurma çabası askerî araçlarla toprak sahibi olmanın ötesine doğru evrilmiştir. Bu evrilme sonucunda güvenliğin anlamı, kapsamı ve boyutu genişleyerek, dar katmanından çıkmıştır. Güvenlik terimi askerî güvenliğin yanı sıra ekolojik, toplumsal, ekonomik ve siber güvenlik gibi alanları da kapsayacak şekilde genişlemiştir.

Devletin istikrar ve öngörülebilir şekilde işleyen ve küresel düzeyde rekabet edebilen bir ekonomiye sahip olması artık ulusal güvenliğin ayrılmaz bir parçasıdır. Günümüzde küreselleşmenin ekonomiden, politikaya, finanstan psikolojiye kadar çok farklı alanlara etki edebilme gücüyle ekonomi güvenliğinin önemi daha çok anlaşılmaya başlanmıştır. Bir ülke için kalkan görevi gören ekonomi güvenliği, kamu güvenliğinin tesis edilmesi, yaşam kalitesinin yükselmesi ve iktisadi kaygıların minimize edilmesi olarak ifade edilmektedir. Ekonomi güvenliği, devletin millî çıkarlarının korunmasını amaçlamaktadır. Millî güvenlik, devletin özgür ve demokratik gelişiminin, bağımsızlığının, toprak bütünlüğünün korunması ve savunulması için gerekli şartların oluşturulmasını ifade etmektedir.

Devletin istikrarlı bir şekilde işleyen ve uluslararası düzeyde rekabet edebilen bir ekonomiye sahip olması, ulusal güvenliğin en temel unsurudur. Ulusal güvenliğin sağlanması, ekonomi güvenliğinin sağlanmasından geçmektedir. Ekonomi güvenliğinin sağlanması ve sürdürülebilmesi için hesaba katılması gereken en önemli şeyler makroekonomik göstergelerin durumu ve makroekonomik göstergeleri yani ekonomik güvenliğini sekteye uğratan (terör ve terörün finansmanı gibi) şeylerin önlenmesidir. Ekonomi güvenliği, küresel finansal gelişmeler, ekonomik göstergelerin durumu, ticaret savaşları, toplum sağlığı, gıda ve enerji güvenliği, bölgesel veya küresel savaşlar ve doğal afetler gibi faktörler ile yakında ilişkilidir. Bu faktörlerin eksikliği, ekonomi güvenliğinde ve dolayısıyla ulusal güvenliğinin sağlanmasında zorluklara neden olmaktadır. Bu zorlukların engellenmesi, ekonomi güvenliğinin sağlanabilmesi için elzemdir.

Bir ülkenin uluslararası düzeyde aktif veya pasif konumu, ekonomik egemenlik derecesine göre şekillenmektedir. Ekonomik açıdan kendi kendine yetebilen, gelişmişlik düzeyini her daim yükseltmeyi hedef edinen, ekonomik çıkarlarını koruyabilen, sosyoekonomik gelişimini tehdit eden/edecek dış tehditlere karşı koyabilen ve ekonomik yeteneklere sahip olan ülke aktif bir konumda yer almaktadır. Tüm bu faktörler ise ekonomik güvenliğin sağlanmasından geçmektedir. Dolayısıyla bir ülke için ekonomi güvenliği hayati bir öneme sahiptir. Ekonomik göstergelerin sağlıklı ve istikrarlı bir yapıya kavuşturulması çok önemli ve önceliklidir. Çünkü, ekonomik kırılganlıktan kaçınılması ancak uygulanan para ve maliye politikaların yapısal reformlar ile bütünleştiği bir iklimde mümkündür. Bu konuda sağlanacak başarı, küresel finansal krizlerin ortaya çıkaracağı ve beraberinde tüm olumsuzlukları getireceği tufandan sınırlı düzeyde etkilenmeyi ve ülkenin ekonomi güvenliğinin hâliyle de ulusal güvenliğinin korunmasını sağlayacaktır.

Ülke ekonomileri için herhangi bir ekonomik krizin gerçekleşmesini beklemeden ekonomik sistemin en iyi ve gerçek durumuyla iktisadi göstergelerini kontrol etmek, yakından izlemek, tahmin etmek ve önleyici müdahaleler yapmak gereklidir. Sistemin güvenlik açıklarını tespit etmek, doğru bir şekilde tanımlamak ve bu açıkları izlemek için millî ekonomiye karşı politik, askerî ve ekonomik riskleri tespit etmek ve en aza indirmek için ulusal bir strateji belirlenmelidir. Bu strateji belirlenirken ekonominin yapısal problemleri üzerinden oluşabilecek güvenlik açıklarına dikkat edilmelidir. Bu yapısal problemlerin çözümünde ekonominin bekası için kararlı olmak gerekmektedir. Bunun yanında dünyadaki ekonomik gelişmeleri yakından takip etmek, şeffaf ve öngörülebilir bir ekonomi yönetimi dizayn etmek, uluslararası örgütler düzeyinde aktif katılım ve ikili iş birlikleri ile dış çevreden ekonomi güvenliğine gelecek tehditleri büyümeden önlemek gereklidir. Bu sayede de ekonomi güvenliğine yönelik risklerin en aza indirilmesi sağlanabilir.

Geleneksel savunma yöntemleri kadar önemli bir husus olan ekonomi güvenliği, Türkiye için hayati bir husustur. Hayatın her alanına dokunan ekonomi güvenliği, bağımsız, istikrarlı ve dayanıklı bir ekonominin var olmasına olanak tanımaktadır. İşte bu nedendir ki Türkiye'nin bir yüzyıl daha güven ve refah içerisinde bu coğrafyada yaşayabilmesi için ekonomi güvenliği, tüm çalışmalarımızın odak noktasında yer almalıdır. Bireylerin ve hane halklarının ekonomik açıdan güvende olmalarının sağlanması şüphesiz her türlü zorluk karşısında doğru adımlar atılmasının yolunu açacaktır. Ekonomi güvenliğine yönelik hareketliliği ele alacak müdahaleler geliştirmeye odaklanılmalı ve iş birlikleri yapılmalıdır. Bu hususta atılacak doğru ve sağlam adımların ülkenin her alandaki gücünü daha da artıracak ve ekonomik özgürlüğünü pekiştireceği açıktır.

Kaynakça

- Anadolu Ajansı. 'Gezi Parkı olayları: Profesyonel devrim ihracatçıları'nın eylemleri'. (2019). <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/gezi-parki-olaylari-profesyonel-devrim-ihracatcilarinin-eylemleri/1409684>.
- Alkan, A. E. (2014). Küreselleşme ve Ekonomik Güvenlik. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Antalya: Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Altıntaş, K. M. ve Asal, S. (2021). Ekonomik İstihbarat Kapsamında Endüstriyel Espiyonaj. 4. Basım, Nobel Yayınevi: Ankara.
- Aydın, C. (2008). Ekonomik Güvenlik: Türkiye Örneği. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Şanlıurfa: Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aydın, S. (2009). Küreselleşme Sürecinde Türkiye'nin Ekonomik Güvenliği, Akademik Araştırmalar Dergisi, (42): 39-52.
- Aykın, H. ve Sözmén, H.K. (2008). Terörün Finansmanı, MASAK Yayını. Ankara.
- Buzan, B. (1991). New Pattern of Global Security in The Twenty-First Century. International Affairs, 67(3): 431- 451.
- Cybersecurity Ventures. (2023). <https://cybersecurityventures.com>
<https://cybersecurityventures.com/hackerpocalypse-cybercrime-report-2023/>
- Callanan, J. Covert Action in the Cold War: US Policy, Intelligence and CIA Operations, I.B.Tauris, Londra, 2010.
- Cost of a Data Breach Report. (2022). <https://www.ibm.com/reports/data-breach>
- Grigoreva, E. ve Garifova, L. (2015). The Economic Security of the State: The Institutional Aspect. Procedia Economics and Finance, 24: 266-273.
- Hürriyet. Rahip Brunson krizinin bıraktığı izler. (2018). <https://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/sedat-ergin/rahip-brunson-krizinin-biraktigi-izler-41032054>.
- İçişleri Bakanlığı. (2017). Terör Nedeniyle Belediyelere Yapılan Görevlendirmeler. <https://www.icisleri.gov.tr/kurumlar/icisleri.gov.tr/IcSite/strateji/deneme/YAYINLAR/%C4%B0%C3%87ER%C4%B0K/belediyeler%20ALMA NCA.pdf>
- İstikbal, D. (2020). Küresel gıda güvenliği ve Türkiye. Anadolu Ajansı. <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/kuresel-gida-guvenligi-ve-turkiye/1778615>
- Jankovska, L., Tylchik, V. ve Khomyshyn, I. (2018). National Economic Security: An Economic and Legal Framework for Ensuring in the

- Conditions of the European Integration. *Baltic Journal of Economic Studies*, (4) 1: 350-357.
- Kahler, M. (2004). Economic Security in an Era of Globalization: Definition and Provision. *The Pasific Review*. 17 (4): 23-39.
- Matyškevič, I. K. ve Černius, G. (2019). Country's Economic Security Concept: Theoretical Insights, https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/16031/WOE_Kremer-Maty%C5%A1kevi%C4%8D.pdf?sequence=1&isAllowed=y, Erişim Tarihi: 27.03.2022
- Mesjasz, C. (2008). Ekonomik Güvenlik. *Uluslararası İlişkiler*, (5) 18: 125-150.
- Metelev, S.E. (2014). Economic Security as a Scientific Category: Theoretical and Methodological Aspect of Research. *Annales Universitatis Mariae Curie-Sklodowska Lublin-Polonia*, (XXXIX) 2, 1: 81-91.
- Neu C. R. and Wolf, C. (1994). *The Economic Dimensions Of National Security*. Santa Monica: Rand National Defense Research Institute.
- O'Brein, K. (2007). *Covert Action: The Quite Option in International Statercraft*. Covert Action: Behind the Veils of Secret Foreign Policy, (Ed). Loch K. Johnson, Praeger Security International. New York.
- Özkardeş, L. (2016). 2008 Krizinin Türkiye'nin İhracat Ürünleri ve Pazar Konfigurasyonuna Etkisi. *Gümrük ve Ticaret Dergisi*, (8): 30-37.
- POLİS AKADEMİSİ. (2017). YENİ NESİL TERÖR: FETÖ'NÜN ANALİZİ, "Organize ve Mali Suç Örgütü Olarak Fetullahçı Terör Örgütü (FETÖ) Çalıştay Raporu", Ankara, [https://www.pa.edu.tr/Upload/editor/files/Yeni%20Nesil%20Ter%C3%B6r_FETO_014_07_2019\(1\).pdf](https://www.pa.edu.tr/Upload/editor/files/Yeni%20Nesil%20Ter%C3%B6r_FETO_014_07_2019(1).pdf)
- Ronis, S. (2011). *Economic Securit: Neglected Dimension of National Security?*. Ed. Sheila Ronis, Center for Strategic Conferencing Institute for National Strategic Studies by National Defense University Press Washington, D. C.
- Rüma, İ. (2019). Ekonomik Güvenlik: Gündelik Sabit Tehdit. *Güvenlik Yazıları Serisi*. No.6, [https://trguvenlikportali.com/wpcontent/uploads/2019/10/Ekonomik Guvenlik_InanRuma_v.1.pdf](https://trguvenlikportali.com/wpcontent/uploads/2019/10/Ekonomik_Guvenlik_InanRuma_v.1.pdf)
- TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ (Mayıs 2017). Fethullahçı Terör Örgütünün (FETÖ/PYD) 15 Temmuz 2016 Tarihli Darbe Girişimi ile Bu Terör Örgütünün Faaliyetlerinin Tüm Yönleriyle Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu Raporu.

- TRT Haber. Gezi olaylarının ekonomiye etkisi ağır oldu. (2020). <https://www.trthaber.com/haber/turkiye/gezi-olaylarinin-ekonomiye-etkisi-agir-oldu-461864.html>
- Turgutoğlu, K. (2021). Ekonomik Güvenliğin Dış Politika Oluşumu Üzerindeki Etkileri: BRICS'e Üye Devletler Analizi (2001-2018). (Yayımlanmamış Doktora Tezi) Bursa: Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Turgutoğlu, K. (2017). Güvenlik Perspektifinden Ekonomiye Bakış: Ekonomik Güvenliğin Ulus Devlete Etkilerinin Analizi. Bursa Uludađ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakóltesi Dergisi, 36 (1): 111-156.
- United Nations Development Programme (UNDP). (2023). www.undp.org
- Yılmaz, H. (2019). Kredi Derecelendirme Kuruluşlarının Ekonomi Güvenliği Algısına Etkisi. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Ankara: Polis Akademisi Güvenlik Bilimleri Enstitüsü.
- Yılmaz, S. (2014). Kriz Yönetimi ve Güç Kullanımı, İstanbul Aydın Üniversitesi Ulusal Güvenlik ve Strateji Uygulama ve Araştırma Merkezi-USAM, [http://usam.aydin.edu.tr/KRIZ_YONETIMIVEGUC_KULLANIMI\(3a4a\).pdf](http://usam.aydin.edu.tr/KRIZ_YONETIMIVEGUC_KULLANIMI(3a4a).pdf)